

Sportverenigingen en vrijwilligers

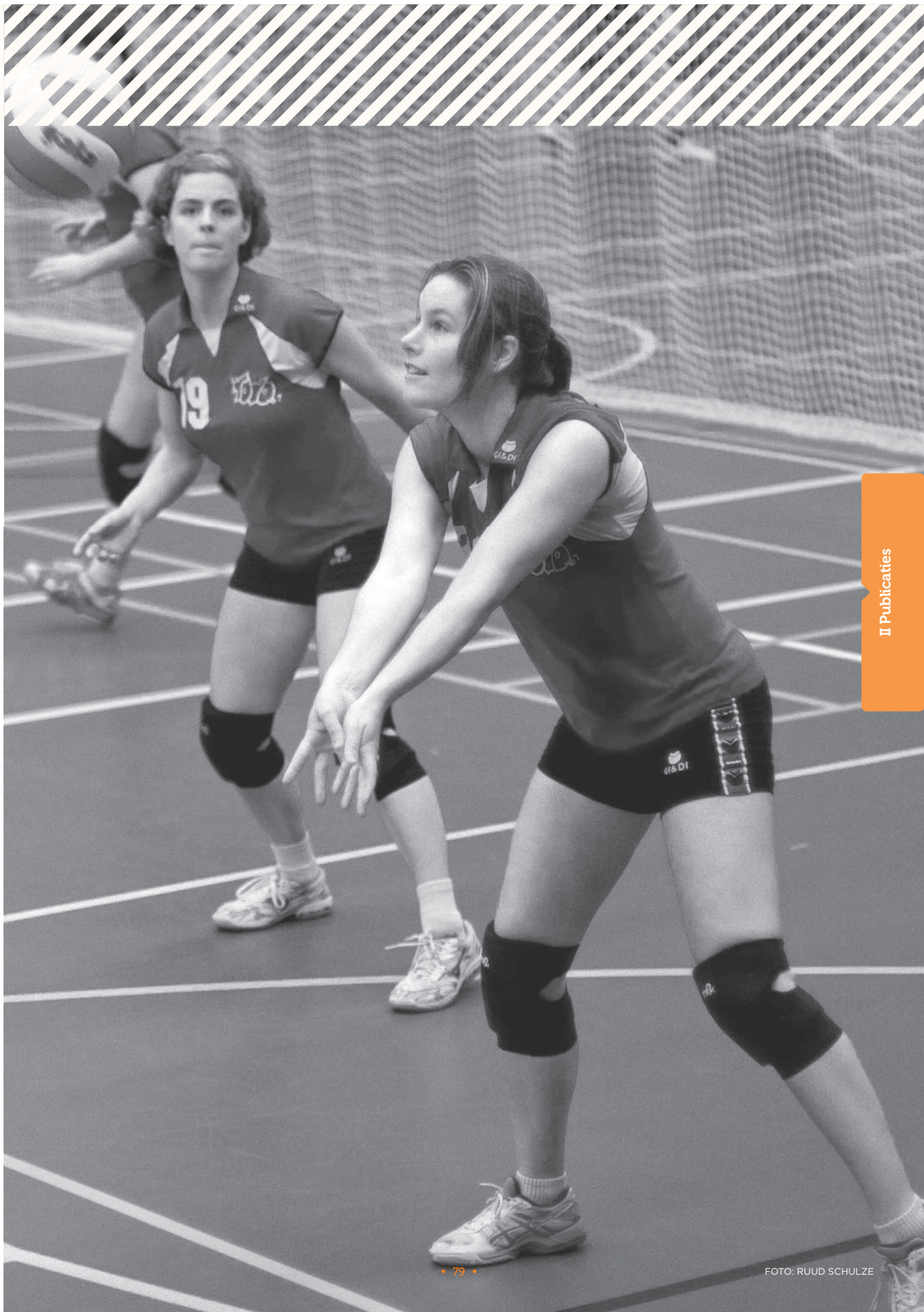
➔ Hoofdstuk 9

Janine van Kalmthout

Sportverenigingen en hun vrijwilligers spelen een belangrijke rol bij het realiseren van sportieve en maatschappelijke ambities. Daarnaast hebben sportverenigingen te maken met ontwikkelingen als decentralisatie van overheidstaken, veranderende wetgeving en veranderende binding van mensen aan verenigingen. De maatschappij lijkt steeds meer te vragen van sportverenigingen, ver voorbij de primaire functie van een vereniging als aanbieder van sport. Dit vraagt het nodige inzicht in het functioneren van sportverenigingen en hun vrijwilligers, maar ook in de mogelijkheden van verenigingen (en hun vrijwilligers) om zich te blijven ontwikkelen.

Vrijwilligers

Voldoende en gekwalificeerd kader is onmisbaar om de sportparticipatie in Nederland op peil te houden, zo stellen de auteurs van de *Sportkadermonitor 2013* (Oomens et al., 2014; van NOC*NSF, Academie voor Sportkader en Oberon). Om meer zicht te krijgen op het sportkader is een Sportkadermonitor ontwikkeld, en vorig jaar voor het eerst uitgevoerd. Het doel van de monitor is het schetsen van

een representatief beeld van het (arbitrerend, bestuurlijk en sporttechnisch) sportkader in Nederland. De eerste meting onder 3.136 kaderleden toont onder andere aan dat sportkaderleden overwegend mannen zijn met gemiddeld veertien jaar ervaring als kaderlid. Driekwart van de sportkaderleden is tevreden over de eigen bekwaamheid. Het sporttechnisch kader heeft de meeste ontwikkelingswensen, gevolgd door het bestuurlijk en arbitrerend kader. De uitkomsten van de Sportkadermonitor bieden aanknopingspunten voor beleid en activiteiten op het punt van ondersteuning en opleiding van kaderleden. In aanvulling hierop toont de Penningmeestersmonitor 2013 (Bakker & Van Kalmthout, 2013) dat twee vijfde van de penningmeesters zich zorgen maakt om de financiële toekomst van de vereniging, en ondersteuning wenst bij het genereren van extra inkomsten en sponsors (zie ook hoofdstuk 11).

Steeds vaker wordt van leden van sportverenigingen en verenigingen voor amateurkunst een wederdienst gevraagd: bardienst draaien, jeugdleden trainen of scheidsrechteren, pr-werkzaamheden verrichten. Wie dat niet doet, kan rekenen op extra contributie, een reprimande of soms zelfs royement.

Ook in andere sectoren zijn arrangementen met wederdienst in opkomst. Werken deze arrangementen? En bevalt het de betrokkenen? Aan de hand van literatuurstudie, interviews en vijftien casestudies onderzocht het Verwey-Jonker Instituut de ervaringen in branches waar de vraag om een wederdienst vaak voorkomt: wonen, welzijn, sport en maatschappelijke opvang. De ervaringen met vrijwilligerswerk als wederdienst zijn in die branches vaak positief, ook bij mensen die er in eerste instantie de nodige scepsis over hadden. Wel willen zij graag duidelijkheid en keuze hebben in de wederdienst die ze gaan verrichten. 'U vraagt, wij draaien' wekt bij moderne burgers enige weerstand op. Op basis van de verkenning zien de onderzoekers veel toekomstpotentieel voor vrijwilligerswerk als wederdienst.

“Vitaal maatschappelijke” sportverenigingen

Gemeenten krijgen steeds meer oog voor de vereniging als samenwerkingspartner in hun sportbeleid en ondersteunen dat beleid met onderzoek.

De gemeente Zoetermeer wilde graag weten of er sprake is van een transparant ondersteuningsbeleid en hoe de ontvangen subsidie de contributie en toegankelijkheid van de verschillende verenigingen beïnvloedt. Zij liet uitzoeken wat de kosten zijn van de verschillende takken van sport in de gemeente (Romijn et al., 2013). Het gaat om de directe en indirecte kosten van de gemeente en van de sporter per tak van sport. De rekenkamercommissie van de gemeente concludeert op basis van het onderzoek dat, hoewel er verschillen bestaan in de hoogte van de directe en

indirecte subsidie die de verschillende sportverenigingen ontvangen, de grootste verschillen terug te voeren zijn op het accommodatiebeleid (zie ook hoofdstuk 10). Ook werd geconcludeerd dat er geen directe relatie was tussen doelstellingen voor sport en het ondersteuningsbeleid van verenigingen.

Een andere insteek om te kijken naar de bijdrage van verenigingen aan de doelstellingen van de gemeente is het uitvoeren van een verenigingsmonitor. Steeds meer gemeenten (bijvoorbeeld Arnhem, Eindhoven, Delft en de provincie Overijssel met het Mulier Instituut en Assen, Breda en Hardenberg met Kennispraktijk) voeren een verenigingsmonitor uit om meer inzicht te krijgen in het functioneren van verenigingen als sportaanbieder. De inzichten uit deze monitors dienen veelal als input voor het ondersteuningsbeleid om te bewerkstelligen dat verenigingen kunnen blijven bijdragen aan beleidsdoelstellingen. Voor de gemeenten Arnhem, Eindhoven, Breda en provincie Overijssel zijn vitaliteitsindexen ontwikkeld, afgestemd op het lokale beleid. Op basis van deze vitaliteitsindex zijn verenigingen ingedeeld in segmenten van onvoldoende vitaal (kwetsbaar) tot zeer vitaal. Daarbij staat vitaliteit voor de organisatiekracht van de vereniging: In welke mate is de vereniging in staat het sportaanbod te organiseren? Naast de vitaliteitsindex is voor de provincie Overijssel een index voor maatschappelijke activiteit van de vereniging ontwikkeld. Door de vitaliteitsindex te relateren aan de maatschappelijke index kan bekeken worden in welke mate 'vitale' verenigingen breder maatschappelijk actief betrokken zijn. In Overijssel (Ter Harmsel et al., 2014) kan vier procent van de verenigingen beschouwd worden als een vitaal maatschappelijk actief betrokken sportclub.

Dat veel sportverenigingen al maatschappelijk actief zijn, tonen publicaties van NISB en het Verwey-Jonker Instituut aan. Sinds 2011 loopt het 'Sportplusprogramma' in Rotterdam (Hermens et al., 2013). Dit programma beoogt onder andere te komen tot Rotterdamse sportverenigingen die uitgroeien tot sterke maatschappelijke partners. Uit de tussenstand blijkt dat twintig sportverenigingen deel uitmaken van het programma en dat vijf sportverenigingen zich hebben ontwikkeld tot 'maatschappelijke partner'. De vijf deelnemende organisaties uit de sociale sector zien een meerwaarde van maatschappelijke activiteiten bij sportverenigingen. Het sporten en bewegen bij een sportvereniging voorkomt dat cliënten of deelnemers terugval- len in dure zorg- of hulptrajecten.

In *De PLUS van de open club* (Kronenburg red., 2014) worden vijf verenigingen c.q. sportorganisaties geportretteerd en wordt beschreven hoe de samenwerking met professionals uit andere sectoren vorm krijgt. De portretten laten zien dat via de sport doelen van zorg-, welzijns- en onderwijsorganisaties beter kunnen worden bereikt dan met traditionele middelen.

Verandermanagement in verenigingen

Er komt veel op verenigingen af. Het omgaan met de vragen en ontwikkelingen binnen en buiten de club vraagt het nodige aanpassingsvermogen of verandervermogen van verenigingen. Dit jaar zien we dat hieraan expliciet aandacht wordt besteed in het onderzoek.

TEN HAVE Change Management heeft bij verenigingsleden en medewerkers van zes sportbonden (KNHB, KNLTB, KNZB, NBB, Nevobo en NTB) en NOC*NSF vragenlijstonderzoek uitgevoerd naar 'veranderkracht van de sport'. In hoeverre zijn verenigingen 'klaar' om de noodzakelijke ingrijpende veranderingen te realiseren en zijn de sportbond en NOC*NSF in staat hier effectief in te ondersteunen? De Nederlandse sportverenigingen worden over het algemeen als tamelijk veranderkrachtig beschouwd. Er zijn drie uitdagingen die de veranderkracht in de weg kunnen staan: het overbrengen van de betekenis van de verandering op alle geledingen in de vereniging, het mobiliseren van de energie in de vereniging en planmatiger werken aan veranderingen. De auteurs roepen op tot een betere ondersteuning vanuit de bonden.

Hoe de bal blijft rollen (Verhagen red., 2014) laat zien dat de vitaliteit van voetbalverenigingen niet vanzelfsprekend is. De bundel (product van een 'Raak-project' van Hogeschool Utrecht) gaat in op de vraag hoe verenigingen vitaal kunnen worden en blijven. De auteurs geven praktische aanknopingspunten om vitaliteit tot stand te brengen. Gesignaleerd wordt dat het vooral ploeteren en improviseren is om in een verenigingscontext tot veranderingen te komen (zie ook het proefschrift van Ter Haar; in hoofdstuk 4). Bij de zoektocht naar vitale verenigingen blijken niet de ideale vereniging, maar de blijvende dialoog; niet de universele aanpak, maar de kleinschaligheid; niet de perfectie, maar het besef van imperfectie de belangrijkste aanknopingspunten te zijn.. De kunst is om onder alle omstandigheden te blijven werken aan een prettige en onderling open sfeer en aan het bijbehorende leerproces.

Snel veranderende technologie, demografische verschuivingen en economisch herstel hebben de wensen en behoeften van leden gewijzigd. De waarden in de maatschappij zijn veranderd en verenigingen moeten daarvoor open staan om relevant te blijven. In *Lid worden? Waarom zou ik?* (Sladek & Rubingh, 2014) krijgen verenigingen de helpende hand aangereikt in de vorm van concrete oplossingen waarmee ze hun lidmaatschapsmodel kunnen veranderen en de jongere generaties een 'must-have membership' kunnen bieden. Het boek is een vertaling van de bestseller van Sarah Sladek, *The end of membership as we know it*, en is vooral een praktisch en handzaam boek, toepasbaar in de dagelijkse praktijk.

Blik vooruit

De verwachting is dat de thema's vitaliteit en maatschappelijke rol van verenigingen, ontwikkeling van verenigingen en verandermanagement in het volgende *Jaarboek Sport & Strategie* terugkeren. Er staan diverse proefschriften op punt van verschijnen (onder andere als onderdeel van het programma 'Between Planning and Practice' onder leiding van Universiteit Utrecht), alsmede meerdere lokale en nationale monitors (zoals een SportAanbiedersMonitor bij sportkoepel NOC*NSF).

Publicaties

- Bakker, S. & Kalmthout, J. van (2013). *Penningmeesters 2013. Oordeel penningmeesters over de financiële situatie van de sportvereniging*. Utrecht: Mulier Instituut.
- Boers, E., Mijnheer, J. & Ooms, M. (2013). *Verenigingsonderzoek 2013 gemeente Hardenberg*. Ede: Kennispraktijk.
- Dijk, B., Vries, I. de & Slender, H. (2014). *Onderzoek effectieve verenigingsondersteuning in de provincie Groningen. Het vergroten van de effectiviteit van de ondersteuning aan de sportverenigingen*. Groningen: Hanzehogeschool Groningen, Lectoraat Praktijkgerichte Sportwetenschap, Instituut voor Sportstudies.
- Elfring, M. & Boers, E. (2014). *Verenigingsmonitor 2013 gemeente Breda*. Ede: Kennispraktijk.
- Harmsel, L. ter, Vilsteren, M. van (Sportservice Overijssel), Kalmthout, J. van & Romijn, D. (Mulier Instituut) (2014). *Verenigingsmonitor Overijssel 2013*. Zwolle: Sportservice Overijssel.
- Hermens, N., Los, V., Meere, F. de & Verhoogt, P. (2013). *Meerwaarde Sportplus-programma: een tussenstand. Hoe het Sportplusprogramma verleidt tot maatschappelijke activiteiten op Rotterdamse sportverenigingen*. Utrecht/Hoofddorp: Verwey-Jonker Instituut/Sport 2B.
- Kalmthout, J. van & Romijn, D. (2013). *Verenigingsmonitor Arnhem 2013. Vitaliteitsindex*. Utrecht: Mulier Instituut.
- Kalmthout, J. van & Werff, H. van der (2013). *Vitaliteit sportverenigingen Eindhoven 2013*. Utrecht: Mulier Instituut.
- Klein, M. van der, Toorn, J. van den & Oudenampsen, D. (2013). *Voor wat hoort wat? Ervaringen met vrijwilligerswerk als wederdienst*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut/Sport 2B.
- Kronenburg, J. (red.) (2014). *De PLUS van de open club. De maatschappelijk actieve sportvereniging als kansrijk alternatief in zorg, welzijn, arbeidsintegratie en onderwijs*. Ede: Nederlands Instituut voor Sport en Bewegen (NISB).

- Mantjes, J.A. & Boers, E. (2013). *Verenigingsmonitor 2012 gemeente Assen*. Zwolle: Kennispraktijk.
- Oomens, M., Klein, T., Hulsen, M., Linden, J. van der, Donker, A. & Ouahi, S. (2014). *Sportkadermonitor 2013. Eerste meting*. Utrecht: Oberon.
- Romijn, D., Poel, H. van der & Smits, F. (2013). *Ondersteuning van verenigings-sport in Zoetermeer. Een analyse van het gevoerde verenigingsondersteunings-beleid in de sport*. Utrecht: Mulier Instituut.
- Sladek, S.L. & Rubingh, B. (2014). *Lid worden? Waarom zou ik? Over nieuwe generaties en de uitdaging voor ledenorganisaties*. Nieuwegein: Arko Sports Media.
- Speet, T., Smit, S., Rossum, L. van, Schutte, R. & Eng, N. van der (2014). *De ver-anderkracht van de sport. Realisatie ambities vereist een sportbrede aanpak. Onderzoeksrapport*. Utrecht: TEN HAVE Change Management i.s.m. de Konink-lijke Nederlandse Hockeybond (KNHB).
- Verhagen, S. (red.) (2014). *Hoe de bal blijft rollen. Naar meer vitaliteit van voet-balverenigingen*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Werff, H. van der & Kalmthout, J. van (2013). *Verenigingsmonitor Delft 2013*. Utrecht: Mulier Instituut.

Masterscripties

- Bruijn, G. de (2013). *'Bewijzen wij een dienst?' Een kwalitatief onderzoek naar de betekenissen die Utrechtse sportverenigingen geven aan de VSU als dienstverle-nende organisatie*. Utrecht: Universiteit Utrecht, Master Sportbeleid en Sportma-nagement.
- Bulsink, A. (2014). *Het leervermogen van sportverenigingen. Het transitieproces van individuele kennis naar organisatiekennis*. Utrecht: Universiteit Utrecht, Mas-ter Sportbeleid en sportmanagement.
- Sommeren, D. van (2013). *Sporten in een veranderende samenleving. Een kwali-tatief onderzoek naar de betekenissen die sporters geven aan binding met een sportvereniging en de invloed van maatschappelijke ontwikkelingen op deze betekenissen*. Utrecht: Universteit Utrecht, Master Sportbeleid en Sportmanage-ment.

-
- Vosman, S. (2013). *Sportstimulering: doel of middel? Een kwalitatief onderzoek naar de betekenis die door betrokkenen van verschillende sportverenigingen wordt gegeven aan het sportstimuleringsprogramma Sport van de maand in Apeldoorn en naar succesfactoren die essentieel zijn voor het realiseren van het doel van stimuleringsprogramma's*. Utrecht: Universiteit Utrecht, Master Sportbeleid en Sportmanagement.